

Nena Židov (ur.): *Med naravo in kulturo: vodnik po stalni razstavi Slovenskega etnografskega muzeja*. Ljubljana: Slovenski etnografski muzej, 2008, 191 str.

Prijetno knjigo, malo manjšo od velikega zvezka, označuje sveža, opazna rumeno zelena barva¹. Med mehкими platnicami se skrivajo prispevki vseh sodelavcev SEM, ki so pripravili prvi del stalne razstave Slovenskega etnografskega muzeja v Ljubljani. Urednica vodnika je Nena Židov, uredniški odbor pa so sestavljali: Ralf Čeplak Mencin, Sonja Kogelj Rus in Bojana Rogelj Škafar.

390

Kratek vsebinski povzetek vodnika

Vodnik je knjiga, ki nas vodi po izbrani poti, v našem primeru je to razstava. Vodnik po stalni razstavi *Med naravo in kulturo* jo pojasnjuje, dopolnjuje in razlaga od prvega do zadnjega naslova. Fotografije med besedilom nas povezujejo z razstavljenimi predmeti in usmerjajo med vitrinami. Po predgovoru direktorice SEM Bojane Rogelj Škafar tako Inja Smerdel piše o uvodnem delu razstave *Predmeti življenja, predmeti poželenja*. Pojasni zbiralno politiko ter ljudi, ki so pripomogli k oblikovanju muzejskih zbirk SEM, in časovni okvir nastanka razstavljenih predmetov. Poglavlje *Voda in zemlja* avtorjev Polone Sketelj, Andreja Dularja in Daše Koprivec predstavlja številne gospodarske dejavnosti. Med agrarnimi tiste, ki ne posegajo v naravne ekosisteme – kot nabiranje gozdnih sadežev, poljšji in ptičji lov, sladkovodni in morski ribolov, še posebej za to potrebne mreže in čolne – čupe. Drugi del agrarnih dejavnosti ustvarja gojene ekosisteme s kopaškim in ornim obdelovanjem, ki mu sledi (p)obiranje in spravilo pridelkov, kot sta žetev in teritev. Predstavi sistem živinoreje in reje malih živali v obliki hlevske živinoreje, katere pomembno opravilo je priprava zimske krme s košnjo, pa tudi orodje in pripomočke za pašo, vprego, molžo in predelavo mleka ter čebelarstvo – pomembna so bivališča za čebele. Neagrarne gospodarske dejavnosti so predstavljene posebej s proizvodnimi obrtnimi dejavnostmi, kot so lončarstvo in pečarstvo, kovaštvo, suhorobarstvo, urarstvo, čevljarstvo, barvarstvo in modrotiskarstvo, slikarstvo in pleskarstvo, na koncu še drugi viri in načini preživljanja, tudi ekonomsko izseljenstvo.

Poglavlje *Potrebno in nepotrebno* avtoric Janje Žagar in Anje Serec Hodžar vodi po razstavi oblačil in tekstila ter notranje stanovanjske opreme. Hrana, stanovanje in obleka so potrebni za preživetje ljudi, ker pa označujejo razmerja med ljudmi in odslikavajo hierarhično lestvico družbenih vrednot, določajo tudi razmerje med potrebami in željami ljudi. Žagarjeva ugotavlja, katerim potrebam služi oblačenje in kakšne so njegove družbene zakonitosti. Obleka je tudi sporočilo, ki govori o pripadnosti določenemu prostoru ali družbeni skupini, tradicionalno govorimo o alpskem, primorskem in panonskem tipu ljudske noše, o kmečki in meščanski noši. V 20. stoletju je obleka kostum za veliko različnih priložnosti, tudi ko vlada težnja po prestižu ali pa obleka

¹ Avtorica je dobila v oceno enega prvih izvodov kataloga, ki je res rumenozelene barve. Dejansko pa so ovojne strani glavne naklade rjave in z opazno večjim napisom, ki opozarja, da gre za stalno razstavo SEM. (Op. ur.)

izraža pripadnost ali kaj drugega. Med oblačilnimi sestavinami izstopajo dodatki, pokrivala in nakit, sledi tekstil drugih namembnosti (prti). Pomembno je izdelovanje in krašenje oblačil (vezenine, čipke) ter njihovo vzdrževanje, higiena in nega telesa. Stanovanje, dom, bivališče – to se je razvijalo pod vplivom časa in okolja od kmečkih ognjiščnic in dimnic do graščin in meščanskih vil. Različno so imeli urejeno ogrevanje in razsvetljava (svetila), pripravo (ognjiščna oprema) in uživanje (jedilni pribor, stoli) hrane. Za shranjevanje so bile v preteklosti najpomembnejše skrinje, za spanje pa postelje in zibelke. Poglavje se zaključuje z zapisoma o higieni in varovanju.

V drugo polovico se vsebina vodnika prevesi z razdelkom *Družbeno in duhovno* avtorjev Nene Židov, Igorja Cvetka in Bojane Rogelj Škafar. Odnos do sveta se zrcali v različnih sestavinah življenja kot spreminjajoča se razmerja posameznika do družbenega in naravnega okolja in do transcendentnega sveta. Sestavo poglavij je narekovalo prej kot ne bogastvo zbirke SEM, torej teoretski modeli, ki so narekovali tovrstno zbiranje. Ne glede na to je za današnjega bralca in obiskovalca muzeja dovolj privlačno eksotično. Sledijo si naslednje vsebine: družbene skupine, socializacija (igrače), ljudsko pravo (rovaši, mere), šege in prazniki (šege življenjskega kroga, delovne šege, letne šege – jaslice, velikonočne šege in prazniki – pirhi, pust – pustne maske), verovanje (ljudska religioznost, svetniki zavetniki, razpela, votivi, votivne slike, praznoverja), ljudska glasba (ljudska glasbila in zvočila: kordofoni, aerofoni, otroška glasbila, zvočila in zvočne igrače, improvizirana glasbila in zvočila). Ljudska likovna umetnost predstavlja predmete s kmetij in kmečkih domov – poslikane panjske končnice, slike na steklo, obodne škatle, skrinjice in pušice, likovno oblikovanje orodij in delovnih naprav, na primer preslice in vretena, komatne glavnike, likovno oblikovanje predmetov za osebno rabo, kot so palice, pipe, in likovno oblikovanje za praznične in posebne priložnosti s trniči in pisavami ter modeli za mali kruhek in male kruhke.

Besedila za izvenevropski del stalne razstave *Odsevi daljnih svetov* so napisali Ralf Čeplak Mencin, Mojca Terčelj in Marko Frelj. Naslovi so kratki: Afrika (Nilotska ljudstva, Ignacij Knoblehar, Paul Schebesta, Anton Codelli, Anton Petkovšek), Amerika (Severna Amerika – Indijanci Velikih jezer, Friderik Irenej Baraga, Mezoamerika – Maji, Chiapas, Mestici, Južna Amerika – Južnoameriški Indijanci – Paragvajski lovci), Azija (Kitajci – Ivan Skušek ml. in Tsuneko Kondo Kavase – Marija Skušek, Tibetanci, Indoneziji – dr. Aleš Bebler in Vera Hreščak - Bebler), Oceanija (Avstralci, Novogvinejci, Polinezijci), Slovenci in “tujci”, Stereotipi in predsodki – Zlati lotos, Čanca).

Predzadnje poglavje govori o Etnoabecedažu, interaktivnem razstavnem prostoru za otroke in družine, avtorice Sonje Kogej Rus. V zadnjem poglavju z naslovom *Avdiovizualije* predstavlja Nadja Valentinčič Furlan tri vrste avdiovizualnih zapisov (multivizija, avdiovizualni kolaži in etnografski film) in uvodni film, ki dopolnjujejo in pojasnjujejo razstavljenе predmete.

Avtorji vodnika so opravili zahtevno nalogo napisati sintetična besedila o posameznih tematikah za ves slovenski prostor, kot ga določajo razstavljeni predmeti iz zbirke SEM. Takšna naloga nujno terja posploševanje, ki pa lahko za bralca hitro postane nezanimivo. Vendar vodnik pač ne more biti napeto branje, če razstava nima dramaturškega loka in če sledi strokovni etnološki sistematiki. Nekako tako, kot bi brali

enega za drugim gesla v slovenskem etnološkem leksikonu, ki so sicer navedena po abecedi. Odlično pa se obnese, če nas zanima ena od tem in si preberemo na primer Svetila, ali pa Preslice in vretena ali katero koli drugo podpoglavje ob ogledovanju razstave. In za to vodnike potrebujemo. Zahtevnejši bralci bodo morda rekli, da so tu uredniki izpustili priložnost, da iz vodnika naredijo nekaj več. Naj spomnim na pred desetletji izdano knjigo *Slovensko ljudsko izročilo*, ki je kar berljiva, čeprav sledi etnološki sistematiki.

Komu je vodnik namenjen?

392

Ekonomska in muzejska logika bi terjala, da vsem obiskovalcem muzeja oziroma stalne razstave. Ali je? Oprema knjige je privlačna, vsebuje precej lepih fotografij. Hitro pa opazimo jezik, ki je zelo strokoven. Takoj na prvi strani, kasneje manj, je izjemno obložen s tujkami in znanstvenimi definicijami: *Muzejska razstava je interpretativni vizualni medij določenega disciplinarnega teoretskega modela. Njegovi nosilci in interpreti so muzejski kustosi, ki na podlagi modela določajo in izbirajo bistveno in tipično, upoštevaje doslejšnje znanje o splošnem ali značilno pričevalnem.* In na naslednji strani najdemo kratek opis stalne razstave, po kateri nas vodnik popelje: *... razstava, ki govori o dinamiki med naravnim in kulturnim – o naravnem okolju, v katero smo se rodili, in o družbenokulturnem okolju, ki nas sodoloča. Pripoveduje o človekovi univerzalni težnji, da bi okolje obvladal in v njem preživel; ta težnja pa se izraža v kulturno značilnih načinih preživetja in ustvarjalnosti.*

Takšen jezik razumejo izurjeni bralci, ki so primerno izobraženi. Kaj pa drugi? Ali ga bodo vzeli v roke? Direktorica muzeja Bojana Rogelj Škafar je v uvodu zapisala, da je poglobitveni cilj razstave z vsemi muzejskimi sredstvi obiskovalcem približati svet predmetov iz zbirk SEM, pri obiskovalcih pa zbuditi premislek o vlogi in vplivu človeka na ustvarjanje materialnega iz naravnega, približati poznavanje etnološke dediščine, spodbujati k zavedanju pomena kulturnih korenin za identiteto posameznika, skupine, naroda danes. Med "vsemi sredstvi" je najbrž mišljen tudi vodnik po stalni razstavi, ki pa govori z jezikom strokovnjakov, kar prej odbija kot privlači. In "vsí obiskovalci" so najbrž tudi delavci, kmetje, obrtniki, šolarji, upokojenci. Torej pričakujemo še poljudni ali pa otroški vodnik po stalni razstavi. Ta bi lahko dosegel neprimerno več bralcev.

Vodnik je izšel in je na voljo kupcem in bralcem. V letnem poročilu SEM lahko pomeni še eno uspešno akcijo. Ostaja pa vprašanje, zakaj so nekatere knjige z etnološko vsebino tako zanimive, da jih izdajajo komercialne založbe, muzejskih pa praviloma stežka prodamo nekaj sto. V čem se razlikujejo? Ali ne narekuje muzejem njihovo poslanstvo, da izdajajo privlačne, berljive in vsem dostopne knjige?

Tatjana Dolžan Eržen